

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کارگاه چاپ دستی (۱)

پایه یازدهم

دوره دوم متوسطه

رشته‌های گرافیک - نقاشی - چاپ دستی

گروه تحصیلی هنر

زمینه خدمات

شاخه آموزش فنی و حرفه‌ای

شماره درس ۳۶۶۴

۷۶۹	موسوی، سیدهمایون
ک ۱۸۲/م	کارگاه چاپ دستی (۱) / مؤلفان: سیدهمایون موسوی، رضا عابدینی، احمد امین نظر. -
۱۳۹۶	تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۹۶.
۱۱۲ ص.	مصور. - (آموزش فنی و حرفه‌ای؛ شماره درس ۳۶۶۴)
	متون درسی رشته‌های گرافیک - نقاشی - چاپ دستی، گروه تحصیلی هنر، زمینه خدمات.
	برنامه‌ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا: کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف
	کتاب‌های درسی رشته گرافیک دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش
	وزارت آموزش و پرورش.
	۱. چاپ - کارگاه‌ها. الف. ایران. وزارت آموزش و پرورش. کمیسیون برنامه‌ریزی و
	تألیف کتاب‌های درسی رشته گرافیک. ب. عنوان. ج. فروست.

همکاران محترم و دانش‌آموزان عزیز :

پیشنهادات و نظرات خود را درباره محتوای این کتاب به نشانی
تهران - صندوق پستی شماره ۴۸۷۴/۱۵ دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و
حرفه‌ای و کاردانش، ارسال فرمایند.

پیام‌نگار (ایمیل) info@tvoccd.sch.ir
وب‌گاه (وب‌سایت) www.tvoccd.sch.ir
www.tvoccd.medu.ir/Art

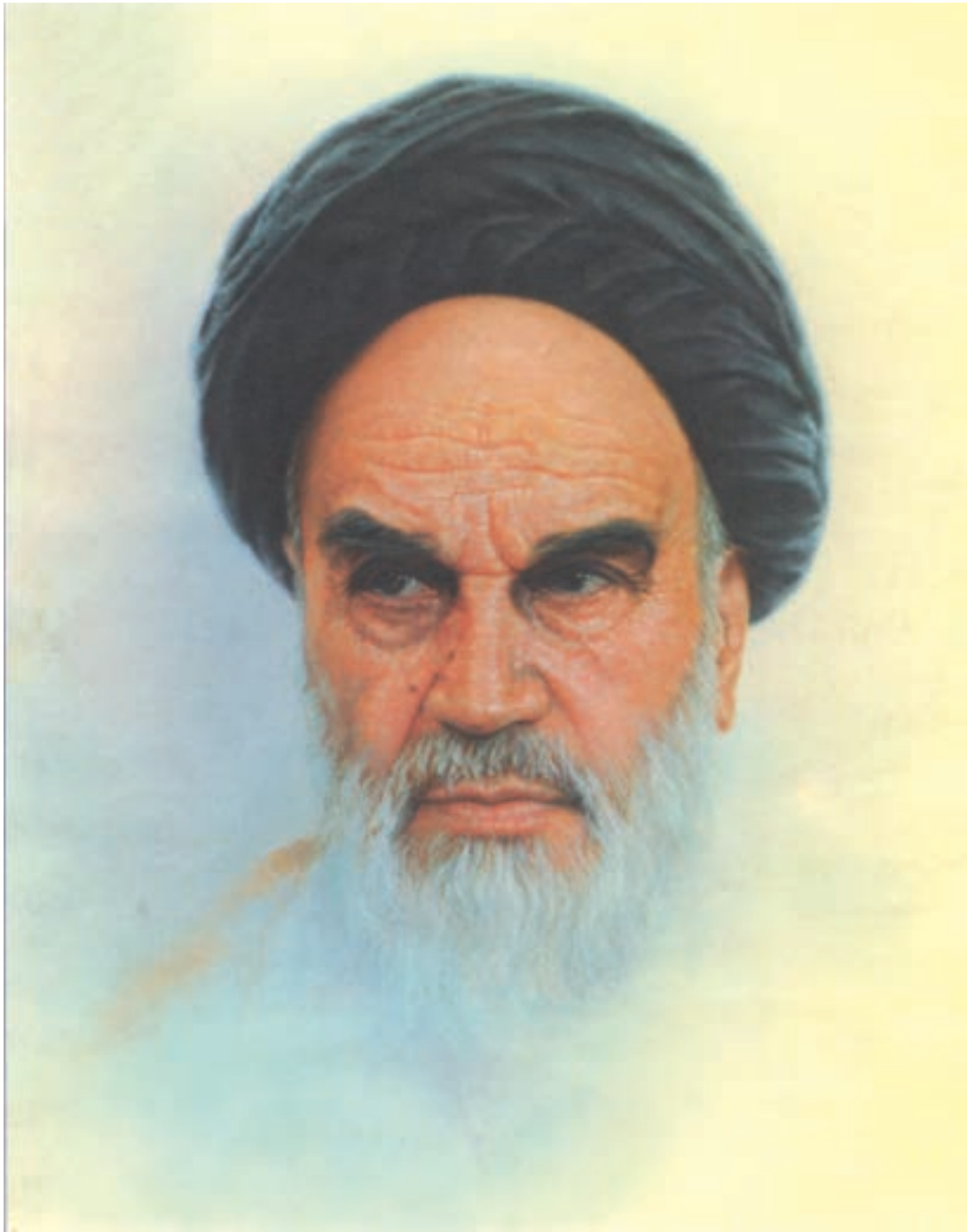
این کتاب در سال ۱۳۸۹ بر اساس نتایج حاصل از اعتبار بخشی مورد بررسی و تجدیدنظر قرار گرفت.

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

کارگاه چاپ دستی (۱) - ۲۱۱۶۱۹	نام کتاب :
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی	پدیدآورنده :
دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش	مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :
کامران افشار مهاجر، حمید رحیمی‌بافرانی، ناهید صلاح‌محمد، ماندانا منوچهری، فرزانه ناظران‌پور، محمدرضا طهماسب‌پور و خدیجه بختیاری (اعضای شورای برنامه‌ریزی)	شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :
سیدهمایون موسوی، رضا عابدینی و احمد امین‌نظر (اعضای گروه تألیف)	مدیریت آماده‌سازی هنری :
اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی	شناسه افزوده آماده‌سازی :
مریم نصرتی (صفحه‌آرا) - ماندانا منوچهری (طراح جلد) - نسرين اصغری (عکاس)	نشانی سازمان :
تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهیدموسوی)	
تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹ ، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶ ، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹	
وب‌گاه : www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir	
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروبخش)	ناشر :
تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵ ، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰ ، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹	
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»	چاپخانه :
چاپ اول ۱۳۹۶	سال انتشار و نوبت چاپ :

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

اول باید اخلاصتان را قوی بکنید، ایمانتان را قوی بکنید، ... و این اخلاص و ایمان، شما را تقویت می کند و روحیه شما را بالا می برد و نیروی شما جوری می شود که هیچ قدرتی نمی تواند (با شما) مقابله کند.

امام خمینی (ره)

فهرست

مقدمه

سخنی با هنرآموز

فصل اول : تعریف و تاریخچه

- ۱
  - ۲
  - ۲
  - ۲
  - ۲
  - ۲
  - ۳
  - ۳
  - ۵
  - ۱۳
  - ۲۱
  - ۲۲
  - ۲۷
  - ۲۸
  - ۲۹
  - ۳۰
  - ۳۱
  - ۴۳
  - ۴۴
  - ۶۴
  - ۶۴
  - ۶۷
  - ۸۹
  - ۸۹
  - ۱۰۷
  - ۱۱۱
- ۱ ■ تعریف چاپ
  - ۲ ■ تعریف چاپ دستی
  - ۳ ■ تاریخچه چاپ
  - دوران غارنشینی
  - تمدن‌های آغازین
  - پیدایش چاپ در سرزمین‌های شرقی
  - چاپ در دنیای غرب
  - نگاهی به پیشینه چاپ و چاپ دستی در ایران

فصل دوم : آشنایی با چاپ دستی و روش‌های عملی آن

- ۱ ■ آشنایی با ابزار، وسایل و مواد
- ۲ ■ آشنایی با چند اصل در چاپ دستی
- ۳ ■ تقسیمات کلی چاپ دستی
- تک چاپ
- طراحی روی شیشه
- طراحی پشت کاغذ
- چاپ برجسته
- حکاکی روی چوب و لینولئوم
- چاپ با شابلون
- چاپ استنسیل
- چاپ سیلک اسکرین
- چاپ گود
- حکاکی روی فلز
- واژه‌نامه
- منابع فارسی و لاتین

مقدمه

«چاپ دستی» یکی از رشته‌های هنرهای تجسمی است که هنرمندان با استفاده از امکانات و ویژگی‌های خاص آن به آفرینش آثار هنری می‌پردازند. این گرایش هنری امروزه آنقدر وسعت یافته است که بتوان آن را مستقل از سایر رشته‌های هنرهای تجسمی تلقی کرد. با این حال، چاپ دستی از لحاظ نزدیکی به دیگر رشته‌های هنرهای تجسمی، بیشترین شباهت را با رشته نقاشی دارد و بیشتر هنرمندانی که در این شاخه به خلق اثر می‌پردازند نقاشان هستند. چاپ دستی به وسیله هنرمندان رشته گرافیک نیز به طور گسترده‌ای مورد توجه و استفاده قرار می‌گیرد. طراحان گرافیک، از امکانات چاپ دستی در خلق و ایجاد آثاری در گرایش تصویرسازی، پوستر، طرح جلد، طراحی حروف و... استفاده می‌کنند.

درس «کارگاه چاپ دستی ۱» با هدف آشنایی و کسب تجربیات مقدماتی، برای هنرجویان مقطع متوسطه فنی و حرفه‌ای در رشته‌های نقاشی و گرافیک برنامه‌ریزی شده است. در این کتاب سعی شده است، با توجه به نیازهای هنرجویان و امکانات و فضای موجود در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای، چند تکنیک و روش چاپ دستی آموزش داده شود. با توجه به اینکه این درس نظری - عملی است، در فصل اول به تعریف و دسته‌بندی انواع چاپ دستی و نیز اجمالاً به سیر تحول این هنر در تاریخ پرداخته شده است.

فصل دوم، شامل آشنایی با چاپ دستی و روش‌های عملی آن و ابزار مورد استفاده است. و برای آشنایی بیشتر، نمونه‌هایی از آثار هنرمندان ایرانی و خارجی، و نیز از دانشجویان مقاطع کاردانی و کارشناسی و همچنین از هنرجویان مقطع متوسطه آورده شده است. گفتنی است انتخاب و چاپ آثار هنرجویان و دانشجویان در این فصل، به معنای تأیید (یا رد) اعتبار و اصالت آنها به عنوان «اثر هنری» نبوده و صرفاً جهت آشنایی هنرجویان با برخی از نمونه‌های انجام شده در کارگاه‌های هنرستان‌ها و دانشکده‌های وابسته به آموزش و پرورش صورت گرفته است. همچنین ذکر این نکته ضروری است که انتخاب و چاپ آثار هنرمندان ایرانی در این فصل، تنها با اتکا به دسترسی مؤلف به برخی از نمونه‌ها صورت گرفته و به یقین جای آثار هنرمندان دیگری در آن خالی است.

همچنین این فصل شامل روش‌های عملی چاپ دستی است و در آن چند روش چاپ دستی آموزش داده شده است. با توجه به تنوع بسیار زیاد شیوه‌ها و روش‌ها در چاپ دستی، و نیز گوناگونی بسیار در ابزار و مواد مورد استفاده، لازم است هنرجویان در رعایت موارد ایمنی، استفاده درست و محافظت از وسایل، ابزار و مواد بکوشند و با رعایت نظم و نظافت، امکان انجام تجربه‌های متنوع‌تر را برای خود فراهم کنند.

مؤلفان

سخنی با هنرآموز

با توجه به دریافت نظرات استادان و هنرآموزان درس کارگاه چاپ دستی، تغییراتی در این کتاب صورت گرفته است که امیدواریم اشکالات مطرح شده را برطرف کرده باشد. از جمله این تغییرات، تفکیک مباحث کتاب به سه قسمت جداگانه است.

فصل اول شامل آشنایی با چاپ دستی و تاریخچه آن است. لازم است هنرآموزان محترم با توجه به اهداف رفتاری و نیز آزمون پایانی این فصل، مطالب را به هنرجویان منتقل نمایند و از آوردن نام افراد و جزئیات تاریخی در آزمون خودداری نمایند.

در فصل دوم ابتدا وسایل، ابزار و مواد برای آشنایی و تهیه آسان تر وسایل لازم معرفی می گردد و اصول مهمی از چاپ دستی در ادامه آن ذکر می گردد. در ادامه پس از تقسیمات کلی و علمی چاپ دستی به دلیل در دسترس بودن ابزار و مواد، ابتدا به آموزش «تک چاپ» و سپس به چاپ های دیگر پرداخته شده است.

از آنجا که امکانات تک چاپ (مونوتاچ و مونوپرینت) و نیز چاپ برجسته (حکاکی روی چوب و لیتولوم) و همچنین روش استنسیل در چاپ شابلونی به راحتی در دسترس قرار دارد، انجام این روش ها در همه هنرستان ها لازم است.

پس از انجام چاپ استنسیل، اگر امکانات کافی در اختیار باشد، انجام تجربه های ساده ای با روش سیلک اسکرین به صورت تک رنگ توصیه می گردد. در نهایت، در صورت وجود پرس سیلندری مخصوص حکاکی روی فلز و سایر امکانات، و همچنین زمان لازم (با توجه به لزوم صرف زمان فراوان برای انجام این روش) تنها انجام یک کار تک رنگ با شیوه درای پوینت را توصیه می کنیم.

برای ارزشیابی پایانی در هر نوبت، از هر یک از روش های مطرح شده، دست کم یک نمونه آزمایشی و یک نمونه نهایی مورد تأیید هنرآموز، به صورت مجموعه تهیه شده و ارزشیابی بخش عملی بر اساس آن صورت خواهد گرفت. چاپ یک نسخه از نمونه آزمایشی و سه نسخه مشابه از نمونه نهایی الزامی است.

بدیهی است انجام تعداد بیشتری نمونه کار در هر یک از روش ها، با نظر هنرآموز محترم و با توجه به امکانات کارگاه امکان پذیر خواهد بود.

فعالیت‌های عملی

نیم سال اول

- چاپ مونوتایپ با روش نقاشی روی شیشه
- چاپ مونوتایپ با روش طراحی پشت کاغذ
- چاپ تک‌رنگ با روش حکاکی روی لیتولوم
- چاپ چندرنگ با روش حکاکی روی لیتولوم
- چاپ تک‌رنگ با روش حکاکی روی چوب
- چاپ چندرنگ با روش حکاکی روی چوب

نیم سال دوم

- چاپ تک‌رنگ با روش استنسیل
- چاپ چندرنگ با روش استنسیل
- چاپ تک‌رنگ با یکی از روش‌های سیلک اسکرین
(در صورت امکان)
- چاپ تک‌رنگ حکاکی روی فلز با شیوه‌ی درای پوینت
(در صورت امکان)

هدف کلی

توانایی انجام برخی از روش‌های
چاپ دستی